

SOCIJALNA STRUKTURA SELA I AGROINDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA KAO PREDMET SOCIOLOGIJE

KRSTO KILIBARDA

*Poljoprivredni fakultet
Beograd*

U okviru suprotnosti našeg društva, njihovog zaoštavanja i razrješavanja, u dijalektici naših društvenih promjena vidno mjesto imaju promjene u socijalnoj strukturi sela i agroindustrijskog kompleksa.

Neke od ovih promjena već su bile predmet socioloških istraživanja i rasprava kod nas. O tome, između ostalog, govori i simpozijum SAN »Budućnost sela i seljaštva«. Interesovanje sociologije i društva za pomenute promjene raste sa odlučnošću i sposobnošću društva da planski svjesno usmjerava društvena kretanja i u ovoj oblasti rada i života.

Ovdje će biti riječi o nekim promjenama sela i agroindustrijskog kompleksa koje je neophodno istraživati radi sagledavanja postojećeg stanja, uzroka i posljedica, unapređenja rada i života, stvaralačkog razrješavanja društvenih suprotnosti. Izbor sadržaja je izvršen na osnovu značaja za savremenu teoriju i praksu, aktuelnosti sadašnjeg trenutka, potreba za saznanjem osnovnih tendencija promjena u socijalnoj strukturi u datoj oblasti, saznanje promjena u uslovima klasne borbe i tendencija njegovog razvoja, kao i na osnovu procjene o obradi pomenutih sadržaja (tako su izostali ili su uglavnom izostali sadržaji koji su nešto potpunije izučeni i analizirani). Polazeći od rečenog evo skica određenih sadržaja socijalne strukture sela i agroindustrijskog kompleksa, kao predmeta sociologije.

1. Promjene u stanovništvu sela. I onda kada se ne radi samo o demokratskim već o sociološkim istraživanjima socijalne strukture sela i agrokompleska treba poći od određenih karakteristika kretanja seoskog stanovništva.

Ono što se odmah zapaža iz demografske građe je to da je selo izrazito emigraciono područje. Vidno je doseljavanje u gradove, a važno je saznati autohtono i doseljeno stanovništvo, kao i odnos između njih, njihovu integraciju i identifikaciju.

Za očekivati je da je odnos autohtonog i doseljenog stanovništva nejednak u raznim opštinama, mjesnim zajednicama i organizacijama udruženog rada. Neka sela na periferiji grada postala su ili postaju gradska naselja, što je pogodno za sociološka saznanja kako iz sela nastaje grad.

Jedan od zadataka sociologije je da traga ne samo za promjenama u stanovništvu već i za uzrocima pomenutih promjena, kao i za posljedicama koje one izazivaju. Poznato je da migracija kao i ova o kojoj je riječ ima niz socijalnih karakteristika, izazvala je niz socijalnih pojava. One se razlikuju po ukupnom značaju za razvoj dotične društveno-političke zajednice, udruženog rada, po tome što potmažu, podstiču ili usporavaju dalji socijalni razvoj, izazivaju promjene u socijalnoj strukturi. Cjelovito sagledavanje stanja, karakteristika, uzroka i posljedica ima

veliki značaj i za usmjeravanje daljih društvenih kretanja na ovom području, pa i šire. Radi cjelovitijeg sagledavanja socijalne strukture i promjena u njoj potrebno je saznati promjene u odnosima aktivnog stanovništva i tzv. izdržanih lica i slično.

Do promjena dolazi i u broju članova domaćinstava kao i njihovoj aktivnosti. Promjenama su obuhvaćeni i izvori prihoda, veličina stambenog i zemljišnog prostora, što je od značaja za potpunije saznanje ukupnih promjena u socijalnoj strukturi.

Kada je riječ o kretanjima seoskog stanovništva onda ne treba zaboraviti ni starosnu strukturu i promjene u njoj. Ovo je od značaja za područstvljavanje politike, razvoj samoupravnih odnosa i svijesti itd. uopšte, pa i u seoskom području.

Poznate su brze promjene u učešću poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu. Učešće* je sljedeće: 1948. godine bilo je 67,2%, a 1953. godine 60,9%, 1961. godine 29,6%, 1971. godine 38,2%, a sada se smatra da je ispod 30%. Procjenjuje se da ima oko 300.000 staračkih domaćinstava.** Sociolozi su na nivou svoje uloge ako tragaju za uzrocima odlaska iz poljoprivrede i sela, posljedicama ruralnog egzodusa, mjerama i mogućnostima ostajanja u pomenutoj oblasti rada i života.

2. Uslovi rada radnika i seljaka u seoskom području. Jedno od značajnih pitanja sela jesu promjene u uslovima rada seljaka i radnika u seoskom području. Istraživanje ovih sadržaja može početi razmještajem stanovništva i udruženog rada ovog tipa naselja koja su se relativno brzo mijenjala, a djelimično se i stihijno razvijala. Da bi se saznali uslovi života i rada društvenih grupa sela i agroindustrijskog kompleksa potrebno je sagledati raspored radnih mjesta i osnovnih sredstava, raspored dohotka i stanovanja. Isto tako potrebno je saznati činioce od kojih je zavisio i zavisi pomenuti raspored kao i posljedice sadašnjeg stanja. Jedan od činilaca je i socijalna struktura, ali i ona ima dijalektički povratno dejstvo na pomenuti raspored.

Udruženi rad agroindustrijskog kompleksa manje ili više se razlikuje po stepenu humanizacije radne sredine, što je takođe od interesa za sociološko sagledavanje. Razlike su vidne i u uslovima rada, kao što su fizičko-tehnička sredina, temperatura, osvjjetljenje, čistoća vazduha, vode, radnih prostorija, prisustvo buke i sl.

Društvene grupe i kategorije zaposlenih diferenciraju se i po radu kao kulturnom činu, integraciji rada i kulture, po onome što se naziva kultura rada.

Kada se govori o uslovima rada onda se misli ne samo na fizičke uslove već i na društvene odnose kao uslove, a ima autora koji svode uslove rada na fizičko-tehničke čime se ovaj pojam osiromašuje i gubi dijalektički smisao i puniju analitičko-istraživačku vrijednost.

Rad odnosno poslovi i zadaci se manje ili više razlikuju i po tome koliko omogućuju personalizaciju i intelektualizaciju rada odnosno radnika, da li otvaraju mogućnosti stvaralačke inicijative, samoostvarivanja itd.

Socijalna struktura uslovljava i svijest o značaju kulture i humanizacije rada. Ona ima značajnog uticaja i na zastupljenost kulturno-umjetničkih vrijednosti u radnoj sredini. Socijalne grupe i kategorije se razlikuju i po uslovima za huma-

* Vidi P. Marković, »Pokretljivost poljoprivrednog stanovništva«, Beograd 1984, str. 87.

** Vidjeti o staračkim domaćinstvima doktorsku disertaciju S. Livade, koja je odbranjena na Poljoprivrednom fakultetu u Zemunu.

nizaciju i kulturu rada. One se razlikuju i po stepenu razvijenosti tehnike i tehnologije, a time i po društvenom položaju radnika u radu.

I u seoskom području ima razlike između poslova i zadataka sa bezbjednosnog aspekta, razlike u pogledu stepena razvijenosti bezbjednosti radne sredine. U vezi s tim radni ljudi i građani razlikuju se i po stepenu svoje bezbjednosne kulture.

Radni ljudi sela i poljoprivrede razlikuju se i prema tome da li, koliko i kako uređuju radnu sredinu, planiraju kvalitet svoje radne sredine.

Socijalistički samoupravni odnosi, aktivnosti i svijest društvenih grupa i pojedinaca dolazi do izražaja u tome da li i u kojoj mjeri upravljaju radnom sredinom, da li je humanizacija rada njihovo vlastito djelo, da li su subjekti razvoja kulture rada i radne sredine.

Kada je riječ o društvenim odnosima kao uslovima rada radnika i seljaka onda se ne mogu mimoći razlike u uslovima privređivanja kao činiocu diferenciranja radnih ljudi sela. Poznato je da se i u uslovima socijalističkog samoupravljanja proizvodi u uslovima robne proizvodnje i djelovanja zakona tržišta, što ima uticaja na ostvarivanje principa »svakome prema radu« u Marksovom smislu riječi. To je još jedan od razloga da se osnovano ističe obaveza socijalističke solidarnosti. Razvoj ovih odnosa je utoliko veći ukoliko nestaju klasni antagonizmi, pa i ukoliko se smanjuje klasna diferencijacija u našem društvu.

Selo i agroindustrijski kompleks i radni ljudi u njima diferenciraju se i u pogledu uslova stanovanja, ishrane, odijevanja, zadovoljenja kulturnih, obrazovnih i zdravstvenih potreba; što sve traži sociološka sagledavanja i istraživanja.

3. Odnos prema radu i samoupravljanju. Dijalektika odnosa društvenih grupa, radnih ljudi i građana u selu i poljoprivredi, njihov odnos prema radu i samoupravljanju takođe pokazuje značajne razlike, od interesa za sociologiju kao nauku i za unapređenje društvenog života.

O odnosu prema radu i samoupravljanju govori i socijalna diferencijacija, kao i to da li se ona vrši na osnovu rada i rezultata rada ili je na osnovama koje ne pretpostavljaju rad niti njegove rezultate. Socijalna diferencijacija na osnovu rada i njegovih rezultata je pokazatelj pozitivnog odnosa prema radu i samoupravljanju. Poznato je da se dohodak i drugi činioci društvenog položaja mogu često (s obzirom na socijalizam) dobiti i mimo rada i njegovih rezultata. Tako, naprimjer, do dobrog ekonomskog položaja, do visokog dohotka može se i u sadašnjim uslovima socijalističkog samoupravljanja doći i špekulacijom, zloupotrebom društvene svojine, prelivanjem društvene u privatnu svojinu, ucjenjivanjem, obmanjivanjem, lukavstvom, dezinformacijama, primanjem mita, korupcijom itd. I u selu je rašireno mišljenje da su, naprimjer, korupcija i mito uzeli maha, ali broj osuđenih zbog toga nije u skladu s tim mišljenjem (vjerovatno prije svega zbog teškoća otkrivanja). Poznato je da se ova i slična pitanja ne mogu riješiti samo zakonskim propisima (iako su oni od velikog značaja), već i drugim putevima koji vode radu kao izvoru ličnog dohotka i socijalističkom odnosu prema radu. Dakle, to nije samo stvar prava, već i ekonomskih odnosa, morala, vaspitne funkcije porodice, organizacije, škole itd. Već iz rečenog proizilazi da ovi sadržaji govore i o samoupravljanju, kao i odnosu prema njemu.

Ima pokazatelja (a u skladu sa tim i javno mnjenje) koji govore da se i profesije razlikuju po mogućnostima sticanja dohotka bez rada (na primjer, postoji razlika između mogućnosti za primanje mita i korupcije između radnika na proizvodnom radnom mjestu, inspektora i kvalifikovanog livca itd.).

Odnos prema radu i samoupravljanju dolazi do izražaja i kroz odnos prema akumulaciji, amortizaciji, troškovima proizvodnje, kamatama itd. Tako odnos prema radu i samoupravljanju dolazi do izražaja i kroz to kakav se odnos ima prema realnoj akumulaciji. Smanjenje akumulacije u većoj ili manjoj mjeri obično vodi trenutnom povećanju dohotka. Pozitivan odnos prema radu i samoupravljanju dolazi do izražaja i kroz ulaganje napora za realnu amortizaciju. U vezi s tim i smanjenje amortizacije otvara mogućnosti povećanja onog dohotka koji nije na bazi rada i njegovih rezultata. Realni troškovi odnosno fiktivni troškovi proizvodnje na razne načine takođe govore o odnosu prema radu i samoupravljanju. I odnos prema kamatama govori o odnosu prema radu i samoupravljanju jer, naprimjer, niskokamatni dugogodišnji krediti, pogotovo u uslovima galopirajuće inflacije, jedan su od izvora dohotka koji nije rezultat rada. Ima pokazatelja da je svijest o pomenutim odnosima u porastu.

Odnos prema radu i samoupravljanju dolazi do izražaja i u tome šta se vidi u radu: stvaralačko samopotvrđivanje, oslobođenje, radost ili nužno zlo, otuđenost i sl. Društvene grupe i pojedinci razlikuju se i u ovom pogledu, u zavisnosti ne samo od prirode rada (da li je rad rutinizovan, despiritualizovan, depersonalizovan itd.) već zavisi i od ličnosti, socijalne klime, tradicije itd.

Jedna od oblasti u kojima dolazi do izražaja odnos prema radu i samoupravljanju raznih socijalnih grupa, pojedinaca sela i agroindustrijskog kompleksa jesu i kriterijumi vrijednosti ljudi, odnosno koje mjesto zauzima rad kao kriterijum vrijednosti ljudi, kao osnova društvenog ugleda. Naše društvo je (pa i selo u njemu) u znatnoj mjeri heterogeno po kriterijumima vrijednosti ljudi i mjestu rada među njima. Tako pored socijalističkih socio-kulturnih vrijednosti i kriterijuma vrijednosti ljudi postoje ostaci ne samo kapitalističkih, već feudalnih, pa čak i rodovsko-plemenskih kriterijuma i vrijednosti. Poznato je da je rad nekad smatran prokletstvom ljudskog roda, što se vidi iz hrišćanskih knjiga po kojima je bog istjerao Adama i Evu iz raja proklevši ih »da u znoju lica svoga jedu hljeb svoj«. Danas ipak živjeti »od znoja lica svoga«, živjeti od vlastitog rada, postepeno postaje osnova ljudskog dostojanstva i jedan od osnovnih kriterijuma vrijednosti ljudi, jedna od osnova društvenog ugleda. Ali ostvarivanje rada kao osnove ljudskog dostojanstva i kriterijuma vrijednosti ljudi je teško, ima dosta otpora i prepreka, vidna su odstupanja. Sve to pokazuje odnos prema radu i samoupravljanju u društvu, pa i u selu i poljoprivredi. Isto tako već rečeno pokazuje da potpunije sociološko sagledavanje promjena u socijalnoj strukturi sela podrazumijeva saznanje odnosa društvenih grupa i kategorija radnih ljudi i samoupravljača prema radu i samoupravljanju.

4. Promjene u profesionalnoj strukturi i kvalifikacijama. Promjene u profesionalnoj strukturi i kvalifikacijama vidno dolaze do izražaja u našem društvu. Poznate su promjene koje su se dogodile ili se događaju u profesionalnoj podjeli rada u uslovima naučno-tehničke revolucije i socijalističkog samoupravljanja. Tako su u toku promjene* u profesionalnoj strukturi i kvalifikacijama u selu i poljoprivredi. Promjene su vidne i u pogledu teorije o profesijama, profesionalnoj stručnosti, strukturi kvalifikacija u odnosu na ranije periode. Manje-više dolazi

* Poznato je da prema Greenwoodu profesionalna aktivnost sadrži: zaokruženu teoriju, stručni autoritet, društvene sankcije, etički kodeks, specifičnu subkulturu.

do određenih promjena i u autonomiji profesionalne aktivnosti. Postepeno dolazi i do određenih promjena i u profesionalnoj etici, kao i u moći i uticaju profesija. Profesije se mijenjaju i u pogledu stručne kontrole profesionalne djelatnosti. One donekle mogu da se razlikuju i u pogledu stila života i rada, tako da se u savremenim društvenim uslovima života i rada može govoriti u izvjesnom smislu i o stilu profesija i u agroindustrijskom kompleksu. Profesije se nalaze na raznim stepenima razvitka, veliki broj je cjelovito razvijen, formiran, izvjesne su još poluprofesije, a ima i onih koje su na početku razvoja tako da se mogu tretirati kao kvazi-profesije.

Promjene u profesionalnoj strukturi vidno dolaze do izražaja u strukturi kvalifikacija i kvalifikacionoj strukturi na sadašnjem stepenu razvoja društvene podjele rada i društva u cjelini. To je u uskoj vezi sa promjenama u profesionalizaciji rada, što znači i profesionalizaciji radnih organizacija, promjenama koje vode socijalizaciji profesija.

Selo i poljoprivreda, agroindustrijski kompleks se karakteriše velikom heterogenošću profesija a time i heterogenošću struktura profesionalne kvalifikacije na sadašnjem stepenu podjele rada.

I u selu i u agrokompleksu dolazi do nastanka dvije ili više profesija iz jedne, a istovremeno nastaju i promjene u njihovoj strukturi kvalifikacija. Isto tako u ovoj sredini dolazi do novih profesija, što ukazuje na razvoj društvene podjele rada.

Na sadašnjem stepenu razvoja podjele rada i profesionalne strukture u agroindustrijskom kompleksu i selu dolazi do izražaja i određeni nesklad između profesionalnih djelatnosti i postojeće strukture kvalifikacija

5. Socijalna struktura i odnos prema svojini. Promjena u socijalnoj strukturi sela i poljoprivrede ne može se sagledati ukoliko ne bi obuhvatila dijalektičku vezu između socijalne strukture i svojine u pomenutoj oblasti rada i života.

Društvena svojina pretpostavlja negaciju svojine društvenim sredstvima za proizvodnju ma kojoj društvenoj grupi ili pojedincu, pa u Ustavu piše: »Niko ne može steći pravo svojine na društvena sredstva koja su uslov rada u osnovnim ili drugim organizacijama udruženog rada ili materijalna osnova ostvarivanja funkcija samoupravnih interesnih zajednica ili drugih samoupravnih organizacija i zajednica društveno-političkih zajednica. Društvena sredstva se ne mogu koristiti za prisvajanje tuđeg viška rada, ni za stvaranje uslova za takvo prisvajanje«. Društvena svojina i u selu i u agroindustrijskom kompleksu (ako se to dijalektički shvati) pokazuje svoj dijalektički protivrječan karakter.*

Poznato je da je odnos socijalne strukture i društvene svojine dijalektički već i po tome što vodi nestajanju klasa u mjeri u kojoj se ostvaruje na socijalističkim osnovama, ukoliko se razvija kao neposredna društvena svojina, ukoliko dijalektički povezuje socijalistički udružene proizvođače. Jedno od aktuelnih i značajnih pitanja svojine u selu i poljoprivredi jeste ko je subjekat, predstavnik društvene

* Edvard Kardelj u vezi sa tim piše: »Sredstva za proizvodnju u društvenoj svojini pripadaju svakome ko radi kao najvažniji objektivni uslov njegovog rada i njegove slobode kao radnika i kao stvaraoca. Ali, prema tim sredstvima niko ne može imati nikakva privatno-sopstvenička prava. U tom smislu društvena svojina je i svačija i ničija. Sredstva u društvenoj svojini su u isto vrijeme i sredstva ličnog rada radnika u okviru ukupnog društvenog rada, a time i sredstva za sticanje njegovog ličnog dohotka.«

svojine i kako uspostaviti dijalektički sklad između društvene i privatne, a da ne dođe do prelivanja prve u drugu. Ostajanje u praksi i teoriji na poznatoj etastičkoj postavci da je predstavnik, subjekt društvene svojine samo država predstavlja prepreku razvoju socijalističkog samoupravljanja, pa i nestajanju klasne strukture i u selu i agroindustrijskom kompleksu. Takva praksa otvara mogućnosti gubljenja revolucionarne dijalektičke veze između države i klase, smanjuje uticaj i kontrolu klase i radnog čovjeka nad državom. Shvatanje i praksa koji predstavnika i subjekt društvene svojine vide samo u radnoj organizaciji otuđenoj od države, društva i socijalistički povezanih poljoprivrednih proizvođača takođe je činilac koji usporava razvoj socijalističkog samoupravljanja, smanjuje i njegove mogućnosti negacije klasne strukture društva. To je utoliko više ukoliko na toj osnovi nastaju razni oblici grupne i kolektivne svojine. Neposredna društvena svojina stavlja u centar socijalistički udružene proizvođače koji se pojavljuju kao vodeća snaga ne samo u radnoj organizaciji već ostvaruju socijalistički samopravni uticaj i u državi, što otvara puteve nestajanju klase u društvu, pa i u selu i agroindustrijskom kompleksu. Otuda je Marks vidio »pretvaranje svih funkcija u procesu reprodukcije, koje su dosad još bile skopčane sa svojinom na kapitalu, u proste funkcije udruženih proizvođača, u društvene funkcije«.

Društvena svojina u većoj mjeri je činilac nestajanja klasnih odnosa ukoliko se u većoj mjeri odvija negacija otuđenosti rada od društvenog kapitala, odnosno socijalistička integracija rada i društvenih sredstava za proizvodnju. O ostvarivanju ove integracije E. Kardelj piše: »Takva integracija se može ostvarivati samo putem neposredne kontrole radnika nad objektivnim materijalnim uslovima njegovog rada, tj. u društveno-ekonomskom jedinstvu živog i minulog rada koji je opredmećen u sredstvima za proizvodnju i u društvenom kapitalu uopšte.«

Društvena svojina i socijalističko samoupravljanje vode nestajanju klasne strukture u mjeri u kojoj ona postaje činilac razotruđenja, »savlađivanju otuđenosti« između ljudi, društvenih grupa, organa i organizacija, što zavisi od njenog dosljednog socijalističkog područjavanja. Pri tome je bitno da ni privatna svojina (izražena u našem selu i poljoprivredi) ne daje mogućnosti eksploatacije i pomenute otuđenosti.

Društvena svojina u uslovima našeg društva otvara mnoge suprotnosti koje treba razriješiti da bi se dalje stvaralački mogla formirati struktura sa što manje klasnih razlika i suprotnosti. Dostignuti stepen područjavanja proizvodnje u našem selu još uvijek omogućuje različite orijentacije u tipovima svojine i u odnosima između njih. U vezi s tim postoje i mogućnosti za otuđenosti društvene svojine od rada, kao i znatne razlike u metodama negacije ove otuđenosti. Ponekad se društveni kapital premješta sa jednog mjesta na drugo (na primjer, sa državnog organa u banke) ali se teško obezbjeđuje adekvatna samopravna socijalistička kontrola nad njim, možda posebno teško u oblasti o kojoj je riječ.

Protivrječan i složen karakter svojine u selu i agroindustrijskom kompleksu u sadašnjim uslovima doprinio je velikim razlikama u uslovima privređivanja, tako da dohodak često nije u skladu sa rezultatima rada, dolazi do njegovog prelivanja, što može doprinijeti zadržavanju klasne strukture i odnosa, eksploataciji itd.

Sve ovo ukazuje da je značajno sagledati:

- dijalektičku povezanost socijalne strukture i svojine sela i agroindustrijskog kompleksa, pojave, uzroke i posljedice pretvaranja društvene u privatnu svojinu, da li društvene grupe našeg društva, sela i agroindustrijskog kompleksa ulažu na-

pore da zaštite i unaprijede društvenu svojinu, da li su zainteresovani i u kojoj mjeri za dosljedno podruštvljavanje svojine itd.

U značajne i aktuelne sadržaje, spada i pitanje šta znači predlog o akcionarskoj svojini, kako bi se njegovo prihvatanje odrazilo na društveni položaj društvenih grupa i kategorija radnih ljudi i građana, društva pa i sela i agroindustrijskog kompleksa. Sve su to pitanja na koja treba da daje odgovor ne samo ekonomska nauka već i sociologija.

6. Socijalna struktura i naučno-tehnička revolucija. Poznato je da promjene u socijalnoj strukturi manje-više zavise od naučno-tehničke revolucije, kao i da postoji obrnut dijalektički uticaj. Naravno, dijalektika odnosa između naučno-tehničke revolucije s jedne i socijalne strukture s druge strane dolazi do izražaja i u selu i poljoprivredi, sa odgovarajućim specifičnostima koje treba saznati (u ovome sociologija ima odgovarajuće mjesto).

Svjedoci smo stalnog razvoja tehnike i tehnologije, naučnih saznanja koja pomažu sagledavanje stanja prirode, čovjeka, društva, radne i životne sredine, ukazuju na opasnosti, otvaraju mogućnosti borbe za humanizaciju prirode, čovjeka i odnosa između njih. Poznate su negativne i pozitivne strane tehnike, kao i mogućnosti socijalizma da humanizuje prirodnu i tehničku sredinu. Sve ovo utiče na društvenu, samoupravnu poziciju društvenih grupa, radnog čovjeka, na njegov rad, podjelu rada, društvenu aktivnost i svijest, opet sa određenim specifičnostima kada se radi o selu i agroindustrijskom kompleksu.

Već i sam odnos prema naučno-tehničkoj revoluciji govori o stepenu razvoja društvenih odnosa i svijesti, jer je riječ o izboru koji su izvršili ljudi, koji ima i svoju socijalnu suštinu, stranu, aspekt itd. Dijalektičko humanistički odnos prema naučno-tehničkom progresu polazi od toga da tehnika i nauka treba da budu sredstvo humanizacije prirode i ljudskog društva, činilac unapređenja uslova rada i života, društvenih aktivnosti i svijesti, između ostalog, i činilac političke aktivnosti i svijesti. To je istovremeno i racionalan, dijalektički human odnos prema tehnici koji se može pokazati i na primjeru sela i poljoprivrede. Ovakav odnos se razvija nasuprot nedijalektičkih odnosa, pogleda, koncepcija, pristupa, koji se mogu naći u svakom društvu pa i u selu, kao izraz određenih društvenih suprotnosti i protivrječnosti.

Jedna od pomenutih nedijalektičkih orijentacija jeste fetiški odnos prema tehnici, nekritički, nestvaralački odnos prema njoj, njenoj upotrebi i primjeni, prema posljedicama koje ostavlja i slično, koji se može naći i kod određenih seljaka.

Suprotna krajnost jeste proklinjanje tehnike i tehničke civilizacije, gledanje na tehniku kao glavnog uzročnika ili jednog od osnovnih uzročnika degradacije prirode, ljudske ličnosti i njenog položaja u društvu. Iako se poljoprivreda mehanizuje, o čemu govori vučna snaga u poljoprivredi (povećana* od 4 miliona KW u 1949. godini na preko 22 miliona u 1984. godini), ipak ima pojava negacije ili potcjenjivanja savremene tehnike pa i agrotehnike.

Poznato je da je tehnika bila profitna, a ne humanistički, usmjerena. Socijalističko samoupravljanje donosi određene promjene i u društvenom biću i u društvenoj svijesti, u formiranju i prirodi ciljeva društvenog razvoja. Kao cilj društva

*Jugoslavija 1945-1985« - Statistički prikaz, str. 95.

pa i tehničkog programa ističe se svestran, stvaralački, slobodan razvoj ljudske ličnosti, dakle, suprotno profitno usmjerenom proizvodnji i fetišiziranoj tehnici.

Kakve su posljedice naučno-tehničkog-tehnološkog procesa po socijalnu strukturu sela i poljoprivrede? Kakve su promjene u odnosu naučno-tehničkog progressa i socijalne strukture, da li nestaje profitno usmjerenom proizvodnja, da li se i u kojoj mjeri razvija dijalektički i uman odnos prema naučno-tehničkoj revoluciji polazeći od postojeće socijalne strukture. Ovo su samo neka pitanja na koja treba da daje odgovor sociologija.

Sagledavanju ove problematike doprinosi upoređenje tehnički razvijene i tehnički nerazvijene sredine, upoređenje socijalne strukture, aktivnosti i svijesti radnih ljudi iz ovih sredina. Znanja dobijena iz ovih i sličnih upoređenja daju mogućnosti sagledavanja pozitivnih i negativnih strana tehničkog progressa.

Tehničko-tehnološka i naučna revolucija mijenja socioprofesionalnu strukturu sela i poljoprivrede, što čini predmet interesovanja i istraživanja sociologa i sociologije.

7. Socijalna struktura i ekonomske zakonitosti. Odnos između ekonomsko-tržišnih zakonitosti i socijalne strukture, interesa i vrijednosti u suštini je dijalektički proces i odnos. Ovo vidno dolazi do izražaja i u društvenim promjenama sela i poljoprivrede. Saznanje ove dijalektike obogaćuje društvenu svijest, praksu djelovanja i ponašanja, kao i usmjeravanje društvenih procesa i odnosa. Ovo saznanje doprinosi svjesnom, planskom, razrješavanju suprotnosti između interesa i vrijednosti osnovnih društvenih grupa uopšte, pa i u okviru sela i poljoprivrede. To su irazlozi zbog kojih pomenuta dijalektika treba da bude predmet socioloških istraživanja o kojima je riječ.

U našem društvu razvija se svijest o nužnosti robne proizvodnje, ali ima znakovita diferencijacije i u tom pitanju, što zavisi i od socijalne strukture. I danas je aktuelna misao iz Programa SKJ: »Dokle god je robna proizvodnja objektivno uslovljena, neuvažavanje zakona vrijednosti i drugih zakona tržišta ne jača već upravo slabi socijalističke elemente u privredi, sputava inicijativu pojedinaca i preduzeća, koči razvitak proizvodnih snaga i rađa snage izvan proizvodnje koje vrše i nasilje nad njom.«*

Razvija se i svijest o suprotnostima i protivrječnostima tržišne privrede i zakona vrijednosti. Tako se uočavaju nejednakosti koje donosi robna proizvodnja i njena zakonitost u društvu, pa i u oblasti agrara, pojava ekstradohotka zbog povoljnijih privrednih i drugih uslova rada, njen negativan uticaj na ostvarivanje raspodjele »prema radu« itd. S druge strane uočava se značaj zakona vrijednosti i drugih tržišnih zakona za razvoj produktivnosti rada, usavršavanje sredstava za rad, uviđa se i značaj tržišta »za prelazak na uticaj neposrednog proizvođača na tok reprodukcije«, itd. Cjelovita svijest o pomenutim sadržajima nije moguća bez socioloških istraživanja, nije dovoljna sama ekonomska nauka.

Ima pokazatelja koji govore o pojavama da su društveno-moralni interesi žrtvo-vani jednostrano shvaćenim ekonomskim interesima, ponekad čak shvaćenim i na ekonomistički način. S druge strane ima činjenica koje govore o razvoju svijesti i aktivnostima suprotstavljenim, na primjer, pljačkaškom odnosu prema prirodnoj sredini i prirodnim resursima ili pak o suprotstavljanju odnosu prema nji-

* »Program Saveza komunista Jugoslavije«, str. 159.

ma kao prema besplatnim dobrima. Na određen način i u izvjesnom smislu radi se o odnosu prema selu i poljoprivredi. Ustav SFRJ traži da »deo dohotka koji je rezultat rada u izuzetno povoljnim prirodnim uslovima ili koji je rezultat izuzetnih pogodnosti na tržištu i drugih izuzetnih pogodnosti u sticanju dohotka koristi se za razvoj organizacije udruženog rada u kojoj je ostvaren ili za razvoj materijalne osnove udruženog rada u celini, u skladu sa samoupravnim sporazumom, društvenim dogovorom i zakonom«. * Dakle, dohodak pod izuzetno povoljnim uslovima koji nije rezultat rada dobija drugačiji tretman polazeći od toga da nije u skladu sa raspodelom prema radu, da je nastao zbog neujednačenih objektivnih uslova rada. Međutim, o svijesti i aktivnosti takođe govori i to što se ova ustavna odredba ne ostvaruje ili se skoro ne ostvaruje u društvu uopšte, pa ni u selu i poljoprivredi.

Na pomenutim i sličnim suprotnostima i protivrječnostima tržišta dolazi do razlika i suprotnosti, usklađenosti i neusklađenosti između raznih društvenih grupa u nas. Sociologija treba da traga za određenim vidovima ovih odnosa, njihovim uzrocima i posljedicama, sagledavajući ponašanje i svijest osnovnih društvenih grupa i mogućnosti njihove samoupravne integracije.

Odnosi između osnovnih društvenih grupa zavise i od djelovanja ekonomskih zakonitosti. Sociologija za cilj ima, između ostalog, i saznanje povezanosti između socijalne strukture i djelovanja ekonomskih zakonitosti, kako djelovanje ekonomskih zakonitosti utiče na socijalnu strukturu, društveni položaj određenih grupa i kategorija radnih ljudi i građana, odnose između njih itd. Tako, na primjer, ona treba da odgovori na pitanje kako djelovanje ekonomskih zakonitosti utiče na društveni položaj određenih kategorija seljaka, tehničku inteligenciju, razne stručne službe, profesije kao što su agronomi, veterinari itd.

8. Socijalna struktura i slobodno vrijeme. Socijalne grupe se manje ili više razlikuju i u pogledu slobodnog vremena (a ne samo u pogledu karaktera rada i radnog vremena) i stila života. U tom pogledu dolazi do značajnih promjena i u selu i poljoprivredi. I to ukazuje na potrebu socioloških istraživanja dijalektike odnosa između socijalnih grupa i slobodnog vremena kao i stila njihovog života. Evo nekih sadržaja i okvira u kojima se mogu kretati sociološka istraživanja u selu i agroindustrijskom kompleksu.

Poznato je da se slobodno i radno vrijeme u gradu a pogotovo u selu ne mogu suprotstavljati niti strogo odvajati, pored ostalog, i zbog toga što je često sadržina slobodnog vremena određena prirodom rada, sadržajima i uslovima rada. Tako je poznato da stepen uloženi napora u toku šamog rada, vrsta rada, profesija, radni uslovi, udaljenost radnog mjesta od stana itd. utiču na slobodno vrijeme, odnosno način njegovog provođenja. S druge strane slobodno vrijeme utiče na rad, odnosno na zadovoljstvo radom, produktivnost rada i sl. Čovjek predstavlja cjelinu koja se ne može strogo dijeliti na čistog radnika, s jedne strane, i onoga koji se bavi aktivnostima slobodnog vremena, zabavlja se, odmara ili slično, s druge strane. Otuda njegov fizičko i duhovno stanje u procesu rada ostavlja trag i na vrijeme poslije rada, i obrnuto. Selo i poljoprivreda, naročito individualna, pokazuje svu složenost odvajanja radnog i slobodnog vremena i njihovu dijalektičku povezanost.

* Ustav SFRJ, član 18.

Poznato je da rad, pogotovo radno mjesto ne daje mogućnosti da sve stvaralačke sposobnosti i želje čovjekove dođu do izražaja. Postoje značajne razlike između raznih vrsta rada i radnih mjesta u tom pogledu, na primjer, između pronalazačke stvaralačke aktivnosti i rada radnika u jednom mehanizovanom pogonu ako se svodi na monotono pokretanje jednog točka mašine, na praćenje instrumenata, oranja ralicom i traktorom itd. Iako su razlike između raznih radnih aktivnosti znatne, ipak ni jedna od njih ne daje mogućnosti svestranog ostvarenja čovjeka i njegovih mogućnosti i sposobnosti, bez takozvanog slobodnog vremena. Gotovo ni u jednoj radnoj aktivnosti ne mogu se ostvarivati svi oni ciljevi i funkcije koje ima slobodno vrijeme. Otuda neophodnost slobodnog vremena i njegov veliki značaj za ličnost i društvo. Otuda i nije moguće potpunije sagledati socijalnu strukturu i promjene u njoj bez sagledavanja dijalektike socijalne strukture i slobodnog vremena.

Iako se proces univerzalizacije i približavanja načina i sadržine slobodnog vremena odvija u raznim sredinama, pa i u selu i poljoprivredi, ipak se zapažaju značajne razlike između raznih profesija, raznih organizacija udruženog rada, grada i sela, mjesnih zajednica itd. Na primjer, izvjesne radne organizacije jedva obezbjeđuju materijalnu osnovu za egzistenciju zaposlenih a druge izdašno izgrađuju objekte za odmor. Gradska i seoska naselja razlikuju se po društvenom standardu, po uslovima života, po veličini zelenih površina na jednog stanovnika, objektima za odmor i kulturu, površinama uređenim za fizičku kulturu, bazenima za plivanje i sl., a to sve utiče i na način i sadržaje provođenja slobodnog vremena. Sela se razlikuju i u načinu i sadržaju provođenja slobodnog vremena i pod uticajem određenih istorijskih okolnosti, tradicija, ali i po sadašnjim karakteristikama u oblasti društvenog bića i društvene svijesti.

Poznato je da istorija pokazuje izrazitu zavisnost prirode sadržaja i obima slobodnog vremena od ekonomskog položaja. Naravno i u uslovima sadašnjeg samoupravnog razvoja razne kategorije radnih ljudi i građana sela i poljoprivrede različite po imovnom stanju razlikuju se i prema načinu i sadržini provođenja slobodnog vremena.

Odnos između rada i slobodnog vremena u poljoprivredi vidi se iz toga što priroda rada diferencira sadržaje slobodnog vremena. Različite socijalne grupe sela i poljoprivrede, na primjer individualni poljoprivredni proizvođač, kvalifikovani radnik u poljoprivrednom kombinatu, agronom, prosvjetni radnik itd. znatno se razlikuju i u sadržaju slobodnog vremena. Današnja istraživanja i u selu pokazuju da se oni razlikuju prema sadržajima slobodnog vremena, imaju različit odnos prema knjizi*, pozorištu, filmu, igranci i sl. Ove društvene grupe se donekle razlikuju i po tome koje knjige najviše cijene, do te mjere da ima djela koja nijesu najviše cijenjena kod radnika i individualnih poljoprivrednih proizvođača, a u znatnoj mjeri njihovu vrijednost ističu umni radnici. Slično je i sa najviše cijenjenim filmovima. Određeni filmovi najviše su cijenjeni kod nosilaca umnog rada, a rijetko se nalaze na listi najviše cijenjenih kod individualnih poljoprivrednih proizvođača i obrnuto.

* O uspjehu izdavačke djelatnosti svjedoči broj izdatih knjiga i brošura: 1948. god. 3413 naslova, a 1980. god. 11301 naslov. Samo 1984. god. emitovano je 23000 časova televizijskog programa. Vidjeti pomenuti statistički prikaz, dio o kulturi, umjetnosti i informativnoj djelatnosti.

Poznato je da je u sociološkoj literaturi istaknuto da po sadržaju slobodnog vremena možemo zaključivati o razvijenosti društva i ličnosti, o razvijenosti socijalne strukture, o čemu govore i dosadašnja istraživanja. Sociološka istraživanja sela i poljoprivrede treba da imaju kao jedno od više težišta povezanost između socijalne strukture i slobodnog vremena odnosno ono bi sagledalo koliko socijalna struktura determiniše sadržaje i način provođenja slobodnog vremena u ovoj oblasti.

Društvene grupe sela i poljoprivrede u manjoj ili većoj mjeri se razlikuju i prema onim sadržajima života koji se nazivaju stilom života. Tako bi i ovi sadržaji trebalo da budu više u centru socioloških istraživanja dijelom i kao odnos između socijalne strukture i stila života. Sociološka istraživanja treba da tragaju i za uslovima koji vode približavanju stila života osnovnih društvenih grupa i kategorija radnih ljudi i građana, za odgovorom na pitanje koliko pojedini stilovi života pogoduju razvoju samoupravne aktivnosti i svijesti.

9. Socijalna struktura sela i poljoprivrede, organizacije Saveza komunista u njima. Već kvantitativni opis osnovnih društvenih grupa sela i njihovo prisustvo u organizaciji Saveza komunista ukazuje na aktuelnost i značaj ovih sadržaja koji takođe pripadaju sociologiji. Radi se prije svega o prisustvu radnika, intelektualaca i poljoprivrednih proizvođača u pomenutoj organizaciji. Poznato je da je vrlo mali broj individualnih poljoprivrednih proizvođača u organizaciji SKJ.

Odgovor o skladu i neskladu osnovnih društvenih grupa u organizaciji SKJ pretpostavlja saznanje faktora koji ih približavaju, humanizuju odnose i čini koji udaljavaju pomenute društvene grupe. Naravno, socijalna struktura nije jedini činilac od kojeg zavisi socijalna struktura ove političke organizacije. Ipak ovdje je prije svega riječ o uticaju socijalne strukture sela i poljoprivrede na socijalnu strukturu pomenute organizacije. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje potrebno je sagledati društveni položaj društvenih grupa u selu i poljoprivredi. Tako je potrebno saznati osnovne promjene u društvenom položaju koje su se desile od revolucionarnog etatizma do samoupravljanja kod ovih društvenih grupa, kao i osnovne promjene društvenog položaja organizacije Saveza komunista. Riječ je o promjenama u ekonomskom položaju, uticaju i ugledu osnovnih društvenih grupa i organizacije Saveza komunista, riječ je o razlikama u samoupravnom položaju navedenih društvenih grupa s obzirom na njihovo različito prisustvo u pomenutoj organizaciji. Nedovoljno prisustvo pomenutih društvenih grupa u SK ne može se saznati ako se ne sagleda i odnos Saveza komunista prema osnovnim društvenim grupama. Između ostalog, to je pitanje otvorenosti Saveza komunista prema njima, koje obuhvata i činioce u okviru Saveza komunista od kojih zavisi njegova otvorenost, činioce van organizacije SK koji utiču na njegovu otvorenost, stepen i prirodu otvorenosti prema radnicima, poljoprivrednicima, intelektualcima, omladini, ženama, određenim profesijama itd. Da bi se odgovorilo na postavljeno pitanje potrebno je sagledati i determinante otvorenosti organizacije o kojoj je riječ sa aspektima njene socijalne strukture kao i razvoj i perspektive pomenute otvorenosti.

Tako sociologija politike seoskog društva i života odgovarajući na pomenuta pitanja istražuje: socijalnu strukturu stanovništva sela i poljoprivrede i njene osnovne društveno-političke karakteristike, socijalnu strukturu organizacije Saveza komunista i njene osnovne karakteristike u selu i poljoprivredi, osnovne karakteristike odnosa između radnika, intelektualaca, poljoprivrednika, omladine

itd. u okviru organizacije Saveza komunista, posebno u selu i poljoprivredi; osnovne karakteristike osnovnih društvenih grupa u socijalnoj strukturi sela i poljoprivrede; razlike i sličnosti osnovnih društvenih grupa, mladih i starih u odnosu prema Savezu komunista i obrnuto; perspektive razvoja socijalne strukture sela i poljoprivrede i perspektive razvoja socijalne strukture organizacije Saveza komunista u njima.

10. Istraživati suprotnosti u strukturi sela i poljoprivredi i mogućnosti razrješavanja. Smjer i smisao našeg društvenog razvoja je socijalističko oslobođenje ljudskog rada, razotudjenje ličnosti i društva, humanizacija (na socijalističkim osnovama) rada i odnosa između društvenih grupa, ljudi, ličnosti i društva. U praksi koncipiranja, planiranja i ostvarivanja ciljeva našeg društvenog razvoja mora se imati u vidu socijalna struktura društva, kao jedan od značajnih činilaca koji determinišu društveni razvoj. Posebno se mora polaziti od suprotnosti u socijalnoj strukturi kao što su suprotnosti umnog i fizičkog rada, upravljanja i rukovođenja, suprotnosti između raznih profesija i profesionalnih grupa i slično. Isto tako istraživanje pomenutih promjena sociolog treba da sagledava i da istražuje polazeći od suprotnosti između sela i grada, prirodne i tehničke sredine, ličnosti i društva itd.

Sve to govori o dijalektici između socijalne strukture sela i poljoprivrede i društvenih suprotnosti. U tim okvirima postavlja se više pitanja i pretpostavki, a evo nekih.

Socijalna struktura sela i agroindustrijskog kompleksa često nije na nivou ciljeva društvenog razvoja i društvenih potreba u određenom broju sela. Naša sela i poljoprivreda znatno se razlikuju po socijalnoj strukturi, istovremeno i po osnovnim sadržajima rada i života, suprotnostima koje treba razrješavati. U vezi sa tim oni se razlikuju i po programu mjera i aktivnosti koje treba preduzeti u cilju unapređenja društvenog života i rada, mogućnostima modernizacije i otvorenosti. Naravno, postoje i zajedničke karakteristike i sadržaji po čemu pripadaju istoj oblasti rada i života.

Naučno-tehnički progres i djelovanje ekonomskih zakonitosti izazivaju određene promjene u socijalnoj strukturi sela i poljoprivrede, kao što su promjene u društvenom položaju društvenih grupa, kategorija i pojedinaca. S druge strane razvoj i primjena naučno-tehničke revolucije i djelovanje ekonomskih zakonitosti zavisi i od socijalne strukture. Ima pokazatelja suprotnosti između pomenutih činilaca u selu i poljoprivredi.

Izvjescni činiooci socijalne strukture nijesu adekvatno razmješteni, kakav je slučaj sa nekim stručnjacima kojih nema dovoljno u nekim sredinama (na primjer nema dovoljno agronoma u nekim poljoprivrednim zadrugama).

Socijalna struktura nekih sela i poljoprivrede u njima nije adekvatna potrebama samoupravnog razvoja na socijalističkim osnovama ni sadašnjim uslovima izlaska iz ekonomskih teškoća. Takav nesklad može se vidjeti u ostvarivanju dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, podruštvljavanja politike, razvoja kulture i slično.

Socijalna struktura nekih seoskih sredina nije u skladu sa potrebom revitalizacije nekih sela, potrebom sprečavanja gašenja izvjesnih naselja, sprečavanja stvaranja »socijalnog ugara«.

Heterogenost socijalne strukture sela i agroindustrijskog kompleksa povećava potrebu ulaganja napora za ravnopravnost svih činilaca strukture i odnosa izme-

đu njih, rađa potrebu za usklađivanjem aktivnosti u pravcu daljeg socijalističkog preobražaja, u kome i sociologija ima odgovarajuće mjesto.

Sela i poljoprivredne organizacije razlikuju se i po stepenu iskorišćenosti podignutih fabričkih kapaciteta, mehanizacije, hidrosistema, zadružnih domova, magacina, škola, skladišta i slično. Naravno i iskorišćavanje o kojem je riječ zavisi od socijalne strukture.

Sela i poljoprivredne organizacije razlikuju se i po stepenu iskorišćenosti podignutih fabričkih kapaciteta, mehanizacije, hidrosistema, zadružnih domova, magacina, škola, skladišta i slično. Naravno i iskorišćavanje o kojem je riječ zavisi od socijalne strukture.

11. Odnos prema nauci U sklopu niza promjena u društvenim odnosima i društvenoj svijesti sela dolazi do određenih promjena seljaka prema nauci. Izvjesni pokazatelji govore da mnogi seljaci u prošlosti nijesu visoko cijenili i shvatali značaj nauke, ne bar u odnosu na neke druge aktivnosti, profesije i kategorije. Naravno, i ovdje su etatizam, birokratija i tehnokratija ostavili manjeg ili većeg traga. Naučno-tehnička revolucija na selu i u poljoprivredi, razvoj socijalističkog samoupravljanja, razvoj agroindustrijskog kompleksa razvijaju i svijest o društvenom značaju nauke.

Istraživanja koja je autor vodio pokazuju da veliki broj seljaka visoko cijeni nauku i naučne radnike. Tako anketirani poljoprivrednog područja Z. ocijenili su, između ostalog, vrijednost rada naučnih radnika sljedećim ocjenama: vrlo veliki - 51%, veliki - 18%, osrednji - 11%, mali - 2%, vrlo mali - 4%, nikakav - 3%.

Slično pokazuju i predlozi koliko treba da budu lični dohoci naučnih radnika, što se može vidjeti kada se upoređi sa predlozima koji se daju u pogledu ličnih dohodaka drugih kategorija. Naravno i ovdje je riječ o društvenoj vrijednosti nauke, o svijesti o njenom društvenom značaju.

Sve ovo govori da i u svijesti seljaka i poljoprivrednih proizvođača nauka dobija ili pokazuje da će dobiti vrlo visoko mjesto, govori i o značajnim promjenama u pravcu sagledavanja značaja nauke za ljudski rad i život na selu. Na ovo utiče niz činilaca među kojima treba imati u vidu i sljedeće:

Proizvodna praksa poljoprivrednih proizvođača upućuje ih da shvate značaj nauke i naučnog rada i da ih visoko cijene. Poljoprivredni proizvođači sve više znaju da ako koriste nauku mogu znatno da razviju produktivnost rada u ratarstvu, stočarstvu, voćarstvu, vinogradarstvu i slično. Oni sve više vide da uvođenjem mehanizacije u poljoprivredu podižu produktivnost rada, smanjuju teške fizičke poslove, poboljšavaju uslove rada, oslobađaju vrijeme za stvaralaštvo i kulturne aktivnosti. Mnogi znaju za doprinos nauke i u drugim oblastima i organizacijama rada sa kojima saraduju, a neke poznaju preko sredstava masovnih komunikacija ili preko drugih izvora.

Seljaci upoznaju značaj nauke i za razvoj socijalističkih odnosa, za razvoj vlastitog samoupravnog angažovanja u stvaralačkom razrješavanju društvenih suprotnosti. Izgleda poneki razmišljaju i o improvizacijama, greškama i dolaze do zaključka da je bilo stvarno naučnih saznanja i naučnog sagledavanja vjerovatno bi bile izbjegnute mnoge greške u ekonomskoj i agrarnoj politici, pitanje je da li bi došlo do tako naglog i stihijnog napuštanja sela i poljoprivrede, bolje bi se sagledao stvarni socijalistički interes unapređenja sela i poljoprivrede, bilo bi manje krajnosti i improvizacija.

I na selu ima krajnosti u odnosu prema nauci. Tako ima pojava fetišizacije nauke i naučnog radnika, iluzije da nauka može sve riješiti, predrasuda o njenom nivou i kvalitetu. S druge strane i vjerovanje u proizvođački i politički instinkt da nije potrebna nauka i naučni rad prisutno je i u seoskoj sredini. I jedno i drugo često je povezano sa nerazvijenošću, naivnošću, utopizmom, primitivizmom i nepoznavanjem suštine društvenih kretanja.

12. Zašto zaostaje sociološko istraživanje sela? Nerazriješene (a između ostalog i nesaznate) društvene suprotnosti manje ili više vode zapostavljanju određenih oblasti istraživanja društva, što znači i sociologije. Takav je slučaj i sa, na primjer, sociologijom sela i poljoprivrede, pogotovo u određenim sredinama, čak i onim u kojima se znatan broj radnih ljudi bavi poljoprivredom i ima velike mogućnosti za njen razvoj. Evo nekih činilaca koji su doveli i vode tome zaostavljanju i zapostavljanju.

Položaj sociologije sela i poljoprivrede znatno je određen odnosom sela i grada, kao i odnosom poljoprivrede i industrije. U tim odnosima dominira grad nad selom, industrija nad poljoprivredom po društvenoj moći i uticaju. Tako je i mjesto sociologije sela i poljoprivrede jedan od pokazatelja pomenute moći i uticaja. Ipak, situacija u kojoj se nalaze gradovi (između ostalog i zbog stihijnog priliva iz sela) vodi porastu interesa za selo i mogućnostima njegove revitalizacije. Slično tome i u vezi sa tim i stanje u industriji i drugim oblastima rada, često koncentrisanih u gradu, vodi sagledavanju mogućnosti razrješavanja postojećih suprotnosti kroz razvoj poljoprivrede, kroz integraciju poljoprivrede i industrije i dalje iskorišćavanje mogućnosti koje pruža prirodna sredina.

Zapostavljanje pomenute oblasti sociologije dijelom dolazi i zbog toga što još postoji nekritička vjera pa i fetišizam industrije (na štetu poljoprivrede), kao da ona sama može da riješi sva pitanja društva. I svjetsko iskustvo govori da su neke najrazvijenije industrijske zemlje razvijale i intenzivno razvijaju poljoprivredu, a druge usporavaju svoj razvoj upravo zbog nerazvijenosti poljoprivrede.

U našem razvoju postojali su a i sada postoje određeni (manje ili više vidljivi) znaci potcjenjivanja sela i poljoprivrede. To je takođe ostavilo nepovoljne tragove i na razvoj sociologije sela i poljoprivrede.

U odnosu prema selu i poljoprivredi imamo i imitacije nekih stranih sredina, ali bez materijalnih mogućnosti koje one imaju, što je imalo uticaja i na sociologiju.

Ne treba ispustiti iz vida ni činjenicu da određene snage često relativno lakše ostvaruju voluntaristički postavljene ciljeve i sebične interese bez adekvatnih saznanja postojećeg stanja i društvenih suprotnosti, što znači relativno lakše bez sociologije. Ona je potrebna progresivnim snagama, nasuprot birokratskim i anarholiberalističkim snagama i njihovom voluntarizmu.

S tim u vezi i određeni shematizam, formalizam i stihijnost nepovoljno su djelovali na razvoj sociologije uopšte, pa i u ovoj oblasti.

Kada se razmišlja o uzrocima zapostavljanja pomenute sociologije ne treba ispustiti iz vida da ponekad srodne društvene nauke preuzimaju sociološku sadržinu. Ponekad su vidljivi znaci da se i ovdje radi o odnosu moći i snaga između srodnih nauka i njihovih istraživača. Ipak, to često može da govori o nerazvijenosti nauke i istraživača, jer je jedan od kriterijuma razvijenosti profesije određivanje i prepoznavanje sadržaja koji njoj pripadaju i traženje saradnje sa stručnjacima odgovarajućih disciplina, a ne njihovo potiskivanje. Preuzimanje pomenutih sa-

držaja i potiskivanje sociologa može da bude motivisano i komercijalnim razlozima. Ipak se stvaraju određene pretpostavke stvaralačke saradnje umjesto potiskivanja, preuzimanja, nelojalne konkurencije i zatvorenosti.

THE SOCIAL STRUCTURE OF COUNTRY AREAS AND THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX AS A SUBJECT OF SOCIOLOGY

KRSTO KILIBARDA

The socialistic self-management transformation of country areas and agriculture presupposes a sociological knowledge and investigation of the basic social process and relations, these being the main factors of the movement. It stresses the importance of sociology and sociological findings in the process of forming a change in country areas and agriculture.

A special place for this knowledge and findings belongs to studying changes in the social structure of the country and its agro-industrial complex.

In this area there are many elements which are important regarding directions and planning of country areas and the agroindustrial complex. In this resumé we will speak only of a few selected factors which are important for theory and practice, implementation, aquired knowledge etc. Thus some of the real and important questions concern the movement of country inhabitants, change in social structure and qualifications, conditions of work and life in the country and agriculture, the relationship to work and self-management, social structure and associated ownership, social structure and economic laws, social structure and technical progress, social structure and leisure time and lifestyle, social structure and the agro-industrial complex and the Yugoslav League of Communists, role in this, conflicts in the country and agriculture. Finally to underline the basic factors which have influenced sociological investigation to neglect country areas and the agro-industrial complex.